
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY

Studia z Nauk Społecznych 1984 z.7

ALDONA ZIELIŃSKA-CHRAPKOWSKA
WSP w Bydgoszczy

WYKORZYSTANIE KWALIFIKACJI ZAWODOWYCH NAUCZYCIELI PRZY-
SPOSOBIENIA OBRONNEGO W ŁOMŻY, PILE, TORUNIU I TRÓJMIEŚ-
CIE

Nauczyciele - specjaliści przysposobienia obronnego kształceni są obecnie w dwóch uczelniach w Polsce: w WSP w Bydgoszczy i WSP w Krakowie na kierunku wychowania obronnego. Przyjęto wstępne założenie, że uczelnia krakowska zabezpiecza pod względem kadry wysokokwalifikowanej potrzeby regionu południowego, a uczelnia bydgoska - północnego.

Studia na kierunku: wychowanie obronne realizowane są w systemie stacjonarym i zaocznym. Podejmują je kandydaci, którzy posiadają zainteresowanie pedagogiczne i społeczne, dobry stan zdrowia i wysoką sprawność fizyczną. Ponadto wymagane jest od kandydatów należyte przygotowanie w zakresie nauk społecznych i biologicznych stanowiących podbudowę studiów pedagogicznych.

Historia kształcenia nauczycieli p.o. w Bydgoszczy sięga lat sześćdziesiątych. Warto ją poznać, porównać z chwilą obecną i zastanowić się dlaczego dochodzi do marnotrawstwa kwalifikacji absolwentów tego kierunku.

W pierwszych latach istnienia WSN w Bydgoszczy, tj. od 19 czerwca 1969 roku nauczyciele p.o. kształcili się na kierunku historii z przysposobieniem obronnym. Były to pierwsze w historii uczelni pedagogicznych studia stacjonarne przygotowujące nauczycieli p.o. do pracy. Do tego czasu nauczyciele p.o. przygotowywani byli doraźnie w Studium Wojskowym WSP w Krakowie. Równoległe tego typu studia realizowane były w WSP w Krakowie - kierunek studiów - geografia z przysposobieniem obronnym; w WSN w Białymstoku - kierunek studiów - historia z przysposobieniem obronnym oraz w WSN w Szczecinie - kierunek

studiów - wychowanie fizyczne z przysposobieniem obronnym. Studia na kierunku historia z przysposobieniem obronnym w WSN w Bydgoszczy rozpoczęło 26 osób¹. Zajęcia z przedmiotu kierunkowego - p.o. odbywały się w Studium Wojskowym. Kierunek historia z p.o. spełniał dużą rolę w kształtowaniu wśród studentów postawy patriotyczno-obronnej i internacjonalistycznej. Przedmioty kierunkowe pozwalały kształtować socjalistyczną świadomość i oddanie ideałom socjalizmu. Celem programu studiów kierunkowych było m.in. przekazanie studentom merytorycznej i metodycznej wiedzy o formach i metodach pracy patriotyczno-obronnej młodzieży. W toku realizacji przedmiotów kierunkowych kształtowano sylwetkę nauczyciela wszechstronnie przygotowanego do pracy dydaktycznej i wychowawczej - działacza zaangażowanego w dziedzinie społeczno-obronnej. W celu wszechstronnego przygotowania studentów do zawodu nauczycielskiego organizowano zajęcia przygotowujące Instruktorów dla potrzeb organizacji młodzieżowych [LOK, ZHP, PCK]. Na drugim roku studiów studenci składali uroczystą przysięgę wojskową w jednostce i otrzymywali stopień szeregowca podchorążego. Trzyletnie studia zawodowe na kierunku historia z p.o. w latach 1969-1975 ukończyło 127 studentów /w tym jeden mężczyzna/. Z tej ogólnej liczby w 1972 roku ukończyło studia 26 studentów, w 1973 roku - 39; w 1974 - 31; w 1975 - 31 studentów². Wielu z nich uzupełniło wykształcenie na dwuletnich studiach magisterskich stacjonarnych lub zaocznych na tym samym kierunku w WSP w Krakowie. Po pięciu latach działalności WSP w Bydgoszczy Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1974 roku przekształcono ją w WSP³. Tym samym stała się ona samodzielną uczelnią akademicką o pełnym magisterskim systemie studiów. Utworzony został Zakład Wychowania Obronnego, podlegający wydziałowi pedagogicznemu. Program nauczania na kierunku o specjalności pedagogika w zakresie wychowania obronnego był realizowany od drugiego roku studiów i obejmował następujące przedmioty⁴: wybrane problemy polityczno-obronne, szkolenie ogniowe, regulaminy i musztre, terenoznawstwo, taktykę ogólną o organizację obrony, taktykę specjalną, przysposobienie medyczno-sanitarne i metodykę nauczania przedmiotów obronnych. Powyższy program obowiązywał na studiach dziennych i zaocznych. Studia zapewniały również opanowanie podstawowej wiedzy filozoficznej, społecznej, ekonomicznej, politycznej oraz metodyki nauczania przedmiotów obronnych i techniki pracy samokształceniowej - pobudzały zainteresowania w dziedzinie

problematyki obronnej. W trakcie zajęć nadobowiązkowych studenci zdobywali kwalifikacje instruktorskie takie jak: sędziego strzelectwa sportowego III klasy, instruktora obrony cywilnej oraz instruktora medyczno-sanitarnego PCK.

Od roku 1977 Zakład Wychowania Obronnego wraz ze studentami p.o. podlega Międzywydziałowemu Instytutowi Nauk Społecznych. W tej strukturze funkcjonuje on do dnia dzisiejszego. Lata osiemdziesiąte są niezwykle ważne dla studentów kierunku wychowania obronnego. W roku akademickim 1981/1982 wprowadzony został 5-letni tok studiów w systemie stacjonarnym. W rok później zmiana ta obejmuje studia zaoczne. Jednocześnie ulegają zmianie programy nauczania. Realizacja przedmiotów obronnych zaczyna się już na pierwszym roku studiów. Studenci w systemie stacjonarnym objęci są na pierwszym roku szkoleniem w zakresie przysposobienia medyczno-sanitarnego, norm postępowania regulaminowego i terenoznawstwa. Z kolei studenci zaoczeni realizują na pierwszym roku tematykę międzynarodowego prawa wojennego, norm postępowania regulaminowego i przysposobienia medycznego - sanitarnego. Wraz z wprowadzeniem wydłużonego toku studiów, a także z poszerzeniem dotychczasowej specjalności o wychowanie obywatelskie (dla studiów stacjonarnych - w roku akademickim 1981/82, dla zaocznych w roku akademickim 1983/84/ - program studiów został wzbogacony o nowe przedmioty. Należą do nich: historia myśli społecznej i doktryn społeczno-politycznych, współczesne systemy polityczne, międzynarodowe stosunki polityczne, dydaktyka wychowania obywatelskiego, historia współczesnej Polski na tle dziejów politycznych, historia myśli socjalistycznej i międzynarodowego ruchu robotniczego, międzynarodowe stosunki gospodarcze.

Biorąc pod uwagę programy nauczania oraz możliwości zdobywania uprawnień instruktorskich można stwierdzić, że absolwenci studiów pedagogicznych w zakresie wychowania obronnego posiadają przygotowanie do pracy na następujących stanowiskach:

- nauczyciela p.o. i wychowania obronnego we wszystkich typach szkół,
- nauczyciela akademickiego przedmiotów obronnych,
- instruktora ZHP lub komendanta ośrodka harcerskiego /na wsi lub w mieście/,
- wizytatora-metodyka przedmiotowego w Kuratorium Oświaty i Wychowania /po wymaganym okresie pracy na stanowisku pedagoga/.

Ponadto absolwenci tego kierunku mogą być powołani do pełnienia funkcji kierowniczej w szkole /po odpowiednim stażu pracy pedagogicznej/⁵.

Mimo tytułu różnorodnych miejsc pracy dla specjalistów p.o. w praktyce daje się zauważyć nieracjonalne ich wykorzystanie. Wielu nauczycieli p.o. pracuje na stanowiskach pracy nie mających nic wspólnego z wyuczoną specjalnością. Niektórzy spośród nauczycieli p.o. przekwalifikowują się na inne specjalności np. nauczanie początkowe. Jednocześnie godziny p.o. w szkołach podstawowych powierzane są nauczycielom innych dziedzin - nieposiadającym żadnego przygotowania w zakresie p.o. Dlaczego zaistniała taka sytuacja? Wydaje się, że jest ona wynikiem liczby godzin programowych p.o. w poszczególnych klasach. Przedmiot jest realizowany w klasie VIII szkoły podstawowej w wymiarze 1 godziny tygodniowo oraz w I i II klasie szkół średnich - 2 godziny tygodniowo. Problem istnieje głównie w szkołach podstawowych, gdyż liczba klas ósmych waha się w granicach 2-5, a etat nauczyciela wynosi 18 godzin tygodniowo. Cóż więc zrobić? Czy zatrudnić specjalistę od p.o. - uzupełniając mu etat innymi przedmiotami? Czy też skorzystać z drugiej możliwości i powierzyć realizację godzin z p.o. innemu specjalście? Tak robi się najczęściej. W ten sposób przedmiot p.o. staje się dodatkiem dla nauczycieli innych specjalności, a nauczyciele p.o. pracują na stanowiskach niewykorzystujących w pełni ich kwalifikacji.

Tylko dwie uczelnie w Polsce: WSP w Bydgoszczy i Krakowie kształcą specjalistów w zakresie wychowania obronnego. Od roku 1980 do 1983 kierunek pedagogika obronna w Bydgoszczy ukończyło 224 osoby /w tym 88 osób w systemie stacjonarnym a 136 w systemie zaocznym/⁶. W najbliższej przyszłości - w roku akademickim 1985/86 mury bydgoskiej WSP opuszczą pierwsi absolwenci specjalności dwukierunkowej: wychowanie obronne i wychowanie obywatelskie. Będzie to dla niektórych nauczycieli usankcjonowaniem formalnie istniejącego stanu, gdyż uczą oni wychowania obywatelskiego już obecnie jako przedmiotu pokrewnego. Być może sytuacja wykorzystania ich kwalifikacji poprawi się. Będzie to możliwe w szkołach podstawowych wieloodziałowych, w których ogólna liczba godzin przysposobienia obronnego i wychowania obywatelskiego równa będzie etatowi zatrudnionego nauczyciela /18 godzin/.

Warto zwrócić uwagę na to, jak przedstawia się sytuacja zatrudnienia i wykorzystywania kwalifikacji specjalistów p.o. na podstawie przepro-

wadzonych badań w wybranych województwach: łomżyńskim, piłskim, toruńskim i gdańskim.

W Tabeli I zawarte są dane dotyczące ilości nauczycieli uczących przedmiotu p.o. w tym absolwentów kierunku: wychowanie obronne.

Tabela 1. Nauczyciele p.o. w wybranych województwach

Województwo	Ogólna liczba uczących p.o.	w tym absolwenci ped.obronnej	
		liczba	%
Łomża	59	1	1,7
Piła	52	10	20,4
Toruń	52	9	17,1
Trójmiasto	59	7	8,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań przeprowadzonych w ramach seminarium magisterskiego doc.dr hab.K.Kwaśniewskiej prowadzonych w INS WSP w Bydgoszczy, 1983

Dane w Tabeli 1. przedstawiają liczbę osób uczących p.o. z uwzględnieniem specjalistów z najwyższymi kwalifikacjami - absolwentami pedagogiki obronnej. Interpretując dane można twierdzić, że w Łomży na 59 osób uczących p.o. tylko jedna osoba posiada kwalifikacje zdobyte w WSP na kierunku pedagogika obronna. Z pozostałych osób - 9 ma ukończone wyższe studia magisterskie i zaliczone studium wojskowe, 4 osoby posiadają wyższe studia magisterskie i ukończony kurs w zakresie p.o., 7 osób legitymuje się ukończeniem wyższych studiów zawodowych - w tym 3 osoby mają dodatkowe przeszkolenie wojskowe. Oprócz w/w osób p.o. uczy: 8 nauczycieli z ukończonym SN /w tym 2 osoby przeszkolone wojskowo/ oraz 13 osób posiadających wykształcenie średnie pedagogiczne /w tym 2 osoby z ukończonym przeszkoleniem wojskowym i kursem w zakresie OC/. Tylko 4 osoby uczą przedmiotu p.o. bez żadnego przygotowania. Ciekawą rzeczą jest, że jedyny absolwent pedagogiki obronnej uczy tylko 3 godziny p.o. uzupełniając etat - 10 godzin wychowania fizycznego i 6 godzin zajęć praktyczno-technicznych. Realizuje ponadto godziny ponadwymiarowe z geografii /9 godzin/

i wychowania obywatelskiego /4 godz./ Trudno mówić o wykorzystaniu kwalifikacji tego specjalisty.

W woj. piłskim można stwierdzić, że wykorzystane kwalifikacje zawodowe w 100 % mają tylko 3 osoby /spośród 10 wysokokwalifikowanych specjalistów/, które uczą wyłącznie p.o. W Piłe spotykamy się z ewidentnym przykładem marnotrawstwa kwalifikacji nauczycieli p.o. Otóż dwóch nauczycieli - specjalistów z zakresu pedagogiki obronnej zatrudniono w internacie. W szkołach realizują oni godziny ponadwymiarowe. I tak jeden z nauczycieli p.o. ma 12 godz. ponadwymiarowych - w tym 4 godz. p.o., a specjalista od wychowania fizycznego w tej samej szkole uczy też 4 godz. p.o. Czy nie można tych 4 godzin p.o. "dorzucić" specjalistom od przedmiotu? W drugiej piłskiej szkole - specjalista od p.o. uczy 10 godz. ponadwymiarowych p.o., a matematyk również 10 godz. p.o. Czy niemożliwe jest zatrudnienie w tej szkole specjalisty od p.o. na pełnym etacie i zakończenie podziału godzin p.o. między nauczyciela matematyki, a specjalistę od p.o.?

W szkołach toruńskich jest 52 nauczycieli p.o. Spośród nich 9 osób ma pełne kwalifikacje do nauczania tego przedmiotu. Wszyscy uczą w szkołach średnich /3 osoby w LO, 5 osób w Średniej Szkole Zawodowej i 1 osoba w ZSZ/. Najbardziej racjonalnie kwalifikacje zawodowe wykorzystane są w LO i Średnich Szkołach Zawodowych. Na podstawie badań można stwierdzić⁷, że 20 nauczycieli uczących przysposobienia obronnego jest specjalistami przedmiotów bliższych, tj. język polski, chemia, biologia, wychowanie fizyczne. Jest to bardzo korzystne spożytkowanie kwalifikacji nauczycieli o specjalności bliskiej p.o. w sytuacji niedoboru specjalistów. Pozostałą grupę uczących stanowią oficerowie rezerwy - była kadra zawodowa Wojska Polskiego. Tylko 6 osób spośród wszystkich uczących przysposobienia obronnego w województwie toruńskim nie posiada żadnych kwalifikacji do nauczania tego przedmiotu.

Inaczej sytuacja przedstawia się w Trójmieście. Przeposobienia obronnego uczy 52 nauczycieli. Siedmiu spośród nich posiada najwyższe przygotowanie do nauczania p.o. Kwalifikacje tych osób są dobrze wykorzystane. Średnio każdy nauczyciel uczy 25 godz. p.o. w tygodniu. Zaobserwowano w tym regionie tylko 1 przypadek niewykorzystania w pełni kwalifikacji nauczyciela p.o. Otóż w jednej ze szkół absolwent WSWF uczy 28 godz. p.o., choć zatrudniony jest też specjalista p.o.

i realizuje tylko 8 godz. p.o. tygodniowo. Pozostała grupa nauczycieli zdobyła kwalifikacje w studium przedmiotowo-metodycznym /23 osoby/ lub legitymuje się dyplomem ukończenia wyższych szkół wojskowych. Osoby te przeważnie zatrudnione są na godzinach zleconych. Bardzo często realizację przedmiotu p.o. powierza się specjalistom różnych dziedzin. Nie zawsze są to nauczyciele przedmiotów bliskich p.o. Zazwyczaj przydział godzin jest przypadkowy. Daje się godziny p.o. nauczycielom, którym brakuje kilku godzin do pełnego etatu lub tym, którzy chcą mieć godziny ponadwymiarowe. Stwierdzenie to uzasadniają dane zawarte w poniższej tabeli.

Tabela 2. Absolwenci realizujący przedmiot p.o. według kierunków studiów

Województwo	Kierunki studiów uniwersyteckich																		
	Pedag.obr.	Historia	Fil.pól	Geografia	Pedagog.	Chemia	Prawo	Zaj.pr.t.	Wych.muz.	Wych.fiz.	Kier.Szk. Wojsk.	Matematyka	Fil. fr.	Nauki polit.	Fil.germ.	Pedagog.szkoł.	Fizyka	Wych.techn.	
Toruń	9	13	2	4	3	1	1	3	1	2	4								
Piła	10	2	1	5	4			1		16	2	2	2	1		3	6	4	
Łomża	1	4	1		6					2		4							
Trójmiasto	7	8	1	2	4		3			7	23	1							

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań seminarium magisterskiego doc.dr hab. K.Kwaśniewskiej prowadzonych w INS WSP Bydgoszcz, 1983

Dane zawarte w Tabeli 2. informują ilu specjalistów, jakich kierunków studiów zajmuje się realizacją przedmiotu p.o. I tak, w woj. toruńskim p.o. uczy: 9 specjalistów p.o., 13 historyków, 2 polonistów, 4 geografów, 3 pedagogów, 1 chemik, 1 prawnik, 1 specjalista od zajęć praktyczno-technicznych, 1 specjalista od wychowania muzycznego, 2 wuefistów, 4 absolwentów szkół wojskowych. W woj. piłskim sytuacja przedstawia się następująco, przysposobienie obronne realizowane jest przez:

10 wysekkwalifikowanych specjalistów, 2 historyków, 1 polonistę, 5 geografów, 4 pedagogów, 1 specjalistę od zajęć praktyczno-technicznych, 16 wuefistów, 2 absolwentów szkół wojskowych, 2 matematyków, 2 romanistów, 1 politologa, 6 fizyków i 4 specjalistów od wychowania technicznego. W Łomży przedmiot p.o. realizuje: 1 specjalista od p.o. oraz 4 historyków, 1 polonista, 6 pedagogów, 2 wuefistów, 4 matematyków, 1 germanista. W Trójmieście sytuacja przedstawia się następująco: p.o. uczy 7 specjalistów p.o., 8 historyków, 1 polonista, 2 geografów, 4 pedagogów, 3 prawników, 7 wuefistów, 23 absolwentów szkół wojskowych, 1 matematyk. Wśród wielkiej liczby podanych specjalności jakże mało jest tzw. specjalności bliskich. Przedmiot p.o. staje się dodatkiem do etatu innych specjalności.

Reasumując rozważania i dane liczbowe odkrywamy prawdziwy obraz sytuacji. Przynależność obronne jest przedmiotem obowiązkowym w kl. 8 szkoły podstawowej oraz pierwszej i drugiej klasie szkoły średniej. Kadra specjalistów jest i corocznie przybywa jej o ok. 60 osób. Drugie tyle kończy studia zaoczne zdobywając wymagane kwalifikacje do wykonywanej pracy. A przedmiot ciągle traktowany jest "po macoszemu" i realizowany przez osoby bez kwalifikacji, bo szkole nie kalkuluje się zatrudniać fachowca od p.o. dla 3-4 godz. tygodniowo. Wygodniej powierzyć go innym specjalistom, nie zważając, że upada ranga przedmiotu. A tymczasem nauczyciel p.o. nie mogąc pracować w wyuczonym zawodzie marnuje kwalifikacje na innych stanowiskach lub przekwalifikowuje się na nauczanie początkowe. Jakże jest wyjście z tej sytuacji? Wydaje się, że warta rozpatrzenia byłaby propozycja kształcenia studentów w zakresie trzech specjalności, np. przynależność obronne + wychowanie obywatelskie + wychowanie fizyczne. Rozwiązanie takie nawiązuje do praktyki uczełniana, gdzie w chwili obecnej studenci III roku wychowania obronnego w zdecydowanej większości podjęli studia fakultatywne w zakresie wychowania fizycznego. Istnieje też możliwość zatrudnienia specjalistów p.o. na etacie w trzech blisko siebie położonych szkołach podstawowych. W tym układzie trudność zgrania planu zajęć ze szczególnym uwzględnieniem p.o. jest do pokonania. Najważniejsze, aby przedmiot p.o. odzyskał straconą pozycję i ludzi z odpowiednimi kwalifikacjami, którzy realizowaliby program przedmiotu.

PRZYPISY

- ¹X lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej 1969-1979, Bydgoszcz WSP 1979 s.168
- ²X lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej 1969-1979...op.cit. s.168
- ³Ibidem s.3
- ⁴Program nauczania. Przedmioty z zakresu wychowania obronnego. Kierunek studiów pedagogika. Specjalność pedagogika w zakresie wychowania obronnego. Jednolite studia magisterskie dzienne. Warszawa MNSzWiT 1974 s.8
- ⁵Informator dla kandydatów na studia dzienne w szkołach wyższych na r.akademicki 1980/81, Warszawa PWN 1980 s.90
- ⁶Dane z ewidencji absolwentów pedagogiki obronnej uzyskane w INS WSP w Bydgoszczy, 1984
- ⁷Badania seminarium magisterskiego pod opieką naukową doc.dr hab. K.Kwaśniewskiej prowadzone w INS WSP Bydgoszcz 1983